

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 24.

У НОВОМ САДУ 16. ЈУНИЈА 1888.

ГОД. IV.

МИТА ПОПОВИЋ

1841. — 1888.

Већ је мал те не пуне две године, како се тмаст облак надвио над иначе свагда ведрим духом родољуба песника Мите Поповића, две је године како су умукли они умиљати гласи, који су свако српско срце загревали, минуле су две дуге године, како је у народу свом омиљени песник престао из дубине племените душе своје водити слатке речи родољубна заноса те њима одушевљавати браћу своју и соколити их и тешити надом на боље дане. Мучне су то биле две године, били су то небројени дани зебње и стрепње за драги живот миљеника народног, свако се поштено српско срце усрдном молитвом дизало творцу свевишњем, да разгони таму са чела увенчаног песника те да га опет чила и весела поврати свом роду, али је, на црни јад и сињи терет пријатељима српске књиге и просвете, та молитва остала неуслишана, те место да клинемо од веће радости и својски и искрено пригрливиши враћено добро и притиснувши га на пријатељске груди да га на ново у слави уведемо у наш круг, а ми га ево испраћамо са земље, ронећи сузе најискренијег саучешћа и бола за тако дичним сином српског народа.

Жао нам је, од срца нам је жао честитог Мите Поповића, што се пре времена мораде уклонити из средине свог народа. Рад његов стоји отворен пред потомством, па ма како га неумитни суд озбиљне и непристране критике и пресудио, једно не може Мити Поповићу одрећи ни најдрњи душманин, а то је његова чиста, богодана песничка душа, његов ретки жар родољубни и својски му мар и хатање за просветни напредак српског народа. Све, што је Митин дух створио, све је то провејано дахом најчистије и непомућене љубави према роду српском. То је онај зар, који ће вечно обасјавати умна чеда Митина, а тај зар не ће згаснути, не ће избледити, догод и последњи Србин узме ценити и нада све уважавати најсветије чувство, чувство љубави према роду. У сваком ће нежном српском срцу песме Мите Поповића наићи на откуцај, који ће казивати, да свако то срце разуме песника и да с њим заједно осећа.

А треба ли песнику веће награде?

Од »Стражилова«, које је он, док је био у снази, тако радо и својски потпомагао, нека му је у опроштај изречена најсрдачнија хвала! Па хвала му и у име свега српског света, који су заносили створови његова неодољива духа песничкога! Дај Боже и лепа срећо српска, те ти створови духа Митина свагда и свугде постизали сврху своју, учећи Србина, да живи и мре за своје Српство!

Нека је вечита слава Мити Поповићу и остало му име дично и сјајно на векове!

ОДЗИВ НА ОЧАЈНИЦУ ДРАГУТИНА ИЛИЈЋА.

ОД ЉУБИКА.

„Да љубим? Кога?“ — Тако питаш ти
У болу тешком, очајниче млад!
Ох, Драги, наша домовина спи,
У њој нам сваки ишчезао нађ!

Камо ти онај заносљиви чар?
Камо ти мио, разговоран свет?
У твоме срцу тиња свети жар,
Ал бујне душе зар малаксџ лет?

О, певај, певај, ал и сузе лй,
У болу тешком, очајниче млад!
Та наша, Драги, домовина спи,
У њој нам сваки ишчезао нађ!

Ти љубља силно нашег неба сјај,
Ти љубља узор милог рода твог,
И опет... опет... сузе, уздицај —
Песнику да л' то сџм досуди Бог?

„О, домовино!“ кличеш ббно ти.
Разумем тугу, разумем ти јад.
Та наша, Драги, домовина спи,
У њој нам сваки ишчезао нађ!

Харфу си звучну оставио ти...
Јер бесне страсти шире своју мођ;
И опет наша домовина спи.
Њу нам је тешка притиснула ноћ!...

Многи ће скоро за тобом у след —
У роду своме не познају род!
Песнику српском *оцаг, жуи и јед,*
Е, то је, то је благодаран плод!

„Да љубим? Кога?“ — Тако питаш ти,
У болу тешком, очајниче млад!
Ох, Драги, наша домовина спи,
У њој нам сваки ишчезао нађ!

ЧЕТРЕДЕСЕТПРВИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ВАРОШКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛАН САВИЋ.

Петар Светић био је свој госа, са свим свој.
Родитељи му оставише красан иметак, којим је могао безбрижно живети а то је Петар на сву меру и употребио. Већ на свеучилишту показивао је прве али значајне клице своје ћуди и свога расположења. Био је добар друг, који весело друштво није никад избегавао а већ пуну чашу добра пића није никако одбијао. Другови су га звали „Свети Петар“, не с тога, што би можда у њему нашли сличности с првим хришћанским апостолом, него, што су му просто метли име после презимена а изоставили оно ћ.

Науке је свршавао у Бечу. Прагу и Грацу, но свршио их није нигде, и тек онда је напустио велике школе, кад му је и последњи од старих другова отишао кући. Оно, до душе, било је и ваљаног подмлатка; али Петру није више годило ћаковање, кад је при чаши пива упоредио гола лица са својим подужим брцима. Постао је чисто жалостив, и једног лепог дана створи се у родном месту свом, да као филистар настави живот тамо, где га је као studiosus прекинуо.

Кад није био у механи, проводио је своје време на разан начин. Или је ишао у лов, да се празних шака врати, или је оштрио мишљење своје пецајући рибе, или се премегао по справама за гимнастику. Бивало је и то, да је кад кад читао и новине.

При свем том нису ни њега мимоишли потајни насртаји на момачку му слободу; али Петар није био тај, који је налетао баш на сваку свећу. Равнодушност његова управо је већма задржала и застрашила проводације, него можда осорни одговори његови. Тако се прилике све мање и мање појављивале, док нису изостале са свим. А то је он и хтео. Није, да се туђи девојака, шта више, био им је искрен поштовач и на игранкама није никад пропустио, да бар једаред не одигра са сваком по сали. Није мрзио ни жене; управо, с њима се радије занимао него с девојкама, говорећи, да је са женама шири обим разговору. Није био ни противник браку а сватовима баш никако; само што све то није смело бити његово роћено.

Петру су дакле допуштала средства, да живи по вољи. Ако је кад кад на њега наишло и суморно расположење а он стрпа нешто ствари у сандучић, па хајд у Беч, у које купатило или иначе на пут. Тако се онда после неколико недеља врати освежен кући, и стари живот пријао му је као нов. А кад год се вратио, донео је по једну нову навику. Тако је постао гимнастичар, ловац, рибар; са последњег пута донео је собом и бисикл.

Но и та му забава постаде временом отужна. Оно, до душе, дошао је по који пут с мајком земљом у не баш врло нежан додир; али то га није застра-

шило, просто с тога, што га у то доба никакав други посао није занимао. Но кад је наступила зима и кад је свој точак откопљао у шталу, десило му се, што му се већ чешће десило: заборавио је и на ту врсту забаве. Сад га у једаред стадоше занимати тоциљаче. Чим беше време згодно, витлао је по леду тамо-амо, пружајући често своју руку-помоћи којој неугој и стидљивој девојци.

Прође и зима, и наступи оно доба, кад се баш ни чим не могаше занимати. Висибабе, кукурек и љубичице пису га баш врло привлачиле; гледао их је, као што се гледи који шарен шљунак. Сад га стадоше опет новине занимати, и можда би стремкнуо у политички и друштвени калабалук наш, да није случајно наишао у новинама на листак: „40 просилаца — 40 мученика.“ Та приповетка без сватова поче га занимати, управо дражити тако, да је учинио, што му се иначе врло ретко десило: замислио се.

— Хм, говораше у себи, то би био таман посао за мене. И тако зевам већ три недеље по улицама и каванама а ништа ми паметно не пада на ум. Да одем и ја па да запросим ту госпођицу Ленку; добио је не бих, наравно, али бих бар на необичнији начин утукао време. Само да знам где је то место „тамо“? Па онда, ко је тај Алексић? За цело је име измишљено — ако није и цела ствар измишљена; наравно, онда су измишљени и они педесет хиљада форината мираза. Али тај ме случај не занима толико, колико баш цела ствар. Само где је то „тамо“?

И Петар се опет замисли, већ по други пут за четврт сата.

— Да запитам уредника, настави разговор у себи, било би управо најприродније, али се не познајем с њиме. Све једно, ако ме и одбије, неће ми одгрести нос. Идем њему.

Са озбиљним лицем, као да се решио да доврши своје науке — ако му то још до сад никад није ни пало на ум — упути се Петар да потражи уредника. Уђе у уредништво, прикаже се и рече шта жели.

Уредник повуче неколико димова један за другим из цигаре и пође нагло по соби. На послетку рече брзо:

— То је, господине, тајна уредништва и ја вам је не могу никако одати.

— Обвезали бисте ме јако, примети Петар и за тим дода брзо: Молим где се могу претплатити на ваш лист?

Уредник се насмеши и упути Петра администратору. Петар се претплати на целу годину и врати се опет уреднику, који је задовољно и весело трпо руке своје.

— Досетио сам се начину, како бисте очували

вашу реч као уредник а у једно и мени помогли, примети Петар.

— Молим, да чујем!

— Саопштите писцу моју молбу, па ако се он слаже, нећете ваљда ни ви имати ништа против.

— То је истина, насмеши се уредник; писаћу му још данас.

— Ја вам се у напред захваљујем, рече Петар, поздрави се с уредником и оде.

— Но, четир дана могу лепо чекати, говораше Петар у себи, а за то време ваљда ће доћи одговор.

И одговор је и дошао. Петар је дознао, да ствар није измишљена, да је Алексићу име Павловић, да се госпођица Ленка зове Павлина и да су оно „тамо“ Павловци, лепа варош на повећој реци.

Сад је Петар једва нашао себи „посла“.

— Шта ћу још све радити, не знам, рече задовољно. Идем да добијем кошар, то знам, иначе не бих ни ишао тамо. Једна ми је брига само та, како ћу се упознати с Павловићем а особито с „импозантном деспотицом Јерином“, с матером госпођице Павлине. Не познајем у Павловцима ама баш никог. Да се потучем у механи те тако да чују за мене — била би *красна* препорука. Да јој дам ноћу свирати под прозором — с *каквим* правом? Да протрчим на бисиклу кроз Павловце? Могу пасти и то баш пред њеним прозором. Хм! Идем тамо, па шта буде!

Неколико дана доцније шетао се Петар по крову лађе, која уз пут додирује и Павловце. У сласт је појео бифтек и попио боцу вина, те се пун задовољства одао уживању, како ће — добити кошар.

При заједничком ручку био је, да како, врло расположен; разговарао се и ћеретао је с путницима и с путницама, које до сад никад није ни видео, и које по свој прилици неће никад више ни видети. Није се ни распитивао за њихова имена а није ни своје име казивао. Тако то већ бива на путу. Преко стола од њега седела је омања, црномањаста — госпа или госпођица? — која је по кад кад проговорила коју реч с леном господом, која је седела у прочељу. Тек по који пут се упустила у разговор и с Петром, који је данас био натучен досеткама. Госпа у прочељу беше пак тако љубазна, да се кад кад и насмешила тим досеткама.

После ручка устадоше госпе и одоше; Петар се поклони, наручи црну каву и пет минута доцније већ је заборавио на њих. У разговор се даље није упуштао ни с ким, већ је, као замишљено, гледао у дим своје цигарете, који се вијугао над њим. За тим оде да мало прилегне, јер и то пријатно занимање спадало је међ његова дневна, редовна напрезања.

Кад је лађа дошла до Павловаца, беше већ мрак.

Петар изађе, узме кола и одвезе се у прву гостионицу. Тамо се одмах намести као неко, који не мисли тако брзо напустити ту лепу варош; узме велику собу с изгледом на улицу и реку. За шетњу беше доцкан, а и куда ће у мрак. Пошто је пак после тако трудног путовања осетио глад, оде доле у кавану да вечера и да разгледа мало лица — можда ће се ипак наћи који познаник. Али Петру би суђено, да води само са послужитељем онај, до душе за гладног и жедног врло пријатан, разговор, који се врзе око споразума из међу госта и послужитеља, шта ће се јести и пити. Петар је у тој врсти био мајстор, а послужитељ опет стручњак, те се тако читава ствар свршила на задовољство обојице: Петар беше задовољан с јелом и пићем а послужитељ с бакшишом.

Сутра дан беше Петру први посао, да отвори прозор и да се разгледи по улици, те да види, какви су управо људи ти Павловчани. Дошао је на послетку до тог уверења, да су као и сви други. Тиме је престало за њега свако занимање, он се повуче са прозора у своју собу и поче да довршује своју тоалету. То је, у пркос великом и разгранатом послу његовом, и иначе доста дуго трајало; али данас никад краја. Мислио је ваљда у себи: посао сам оставио и тако код куће, па шта знам овде и ра-

дити. На сваки начин је пак мислио, да му се ваља боље удесити, јер могућност није искључена, да се већ данас састане с „њима.“

Кад се нашао на улици, примети, да је мало света по њојзи; то му упаде у очи, и он се сети, да је данас недеља. Погледи на сат. Десет је већ прошло. Куд зна ићи? Шта зна радити? И не би му пало на ум, да се два момка нису позвали у цркву. Неко блаженство прелије Петрово лице: иде и он у цркву.

Но где ће да стане? Као гимназиста имао је своје опредељено место, доле, крај леве певнице; али доцније? . . . Ту га поче сећање да напушта, и напрезао се ма како, није му могло да падне на ум, где је икад доцније стајао. Али ни то га није застрашило. Уђе у цркву, коју је на брзо нашао, и изабере себи место, са кога је могао бар једним оком гледати у женску препрату. Да богме, да су многи Павловчани а и многе Павловчанке у тај мах мање пажње обратили на свештеникове речи, него више на долазак Петров; где која је пак заборавила и то, да је у цркви, те поче онако искрено да запиткује комшиницу, ко је тај елегантни господин.

У то зашуста кроз препрату. Петар се и нехотице окрене и спази своје познанице са лађе. Гле, помисли у себи, зар се и те искрцаше у Павловцима!

(Наставиће се.)

ЈАБУКА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ЧЕШКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО СВ. ЧЕХ.

регистру дра Х., где су му странке пописане, ретко ће се наћи каква странка са села. На неким опет не можеш ни познати да су са села. Тако н. пр. дође г. Раубичек, г. Абелес, г. Кореш па не видиш код њих ништа онако са села, осим њиховог великог, масленог и поцепаног буђелара, са силним преградама, које су пуне обвезница и меница. Кад би те хармонике г. Раубичка, г. Абелеса и Кореша свирати могле, за цело би засвирале какву лепу песму из чешког краја; само што би та лепа песма слушаоца више растужила, него што би га развеселила. Но та господа обично остављају, да оне песме, које њихове хармонике свирају, досвирају послужитељи уреда у каквој вароши и то на старом, искрпљеном добошу при лицитацији.

Као што рекох — странака са села нема др. Х: много, али је за то једна међу њима, која представља слику са села у свој њеној слави. Као што ја држим, има свака варошка писарна бар једну таку праву сеоску слику, која дахом своје стародревне

простоте освежава овда онда њен загушљиви ваздух, који је и онако отрован кужним испарењем нових друштвених болести.

Ја мислим, да су такве странке и за самог адвоката нужне, да би му се тако дух мало освежио. Баш се изређао дуг ред лукавих и неверљивих клијената, а глава му још бучи од силних бројева, меница, обвезница, кућа, ливада и других ствари — у том се отворе врата и чу се учтиво: „помози бог, добар дан!“ За тим уђе у собу за дочек стасит човек, који чисто у неприлици поче капу да окреће и гужва. „О, добро дошли, стриче! Седите, седите! Је ли и код вас било кише? Шта сте донели ново?“ А стриц приповеда онако, како он зна, а говор свој зачињава фразама и уз то млата рукама. Адвокат се смеши. Допада му се парница, што се води у селу посред кућа, које су сламом покривене и маховином обрасле — или просто широки слободни крај, по ком се превија златно класје. У својој згодно намештеној варошкој соби не би никад на тај крај ни помислио, али кад је код прашињавих аката и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

законика, ипак по гдекад радо оде тамо на крилима својих мисли. Допада му се, како је клијенат са села највише уверен у његову — адвокатску — правничку свемоћ и чисто ђаволску препреденост. На послетку је и то вредно видети, како такав један сељак, увек, пре него што ће се упустити у разговор, тражи међу листовима какве раздеране књижице банке, или дреши крај од мараме, да плати што треба.

Поред светлих страна има додир са тим сеоским мандантима и својих тамних страна. Најглавније је код њих то, што ударају на кожушину и да у зиму радо седају поред пећи, где се после снег отопи на читаву брљу направи.

У овом случају, о којем говоримо, била је странка у регистру дра Х. под скромним именом Матије Прохаске записана. Биће томе ваљда три године, како је та странка први пут амо у писарну дошла и за то кратко време све је редом задобила. Узрок је била парба, чији би предмет више згодан био за стафажу какве идиле, или за песму, него за пунктум правне расправе. Била је то јабука, поетско дрво, дивно како у мају, кад око мирисаве круне његове хиљадама пчела зује, тако и у јесен, кад му се зелене гране савију под тешким теретом зрелих јабука.

Ствар лежи у овом. На међи, која дели поље Прохаскино од поља Варваре Врхабове, стајала је сама самцита јабука, где се у хладу за време жетве кадгод оба суседа одмарали. Али један пут даде Врхабова ту јабуку, која се већ и онако полак осушила, обрати. Као што се из авата могло видети, није Врхабова ни пуну чинију незрелих јабука добила, али после два три дана поднесе Матија Прохаска преко свог пријатеља у праву два табака дугу жалбу са узнемиревања у поседу.

Од тог доба било је међу суседом и сусеткињом поред распре због јабуке још и других: због међе, олука, прозора, дирека и друге незаконитости — али јабука је увек прва била и за особу Матијину битан део. „Но, шта је дакле с јабуком?“ било је прво питање писарево, кадгод се с њим у какав разговор хтели да упусте; а шеф опет почињао је сваки species facti к новој парници клијента са села са његовом неситом сусетком тим, што је на сред табака направио тачку и додао: „ту дакле стоји јабука — а овде десно итд.“ Неке од тих парница, које су касније подигнуте, биле су срећно или несрећно свршене, али распра због јабуке отегла се као гладна година. Ја не знам, шта је био узрок томе, да се то тако дуго отезало, или је распра можда прешла са чврстог земљишта поседа на тугаљиво питање власништва, или му је точак кочила каква probatio diabolica — ја не знам а и не разу-

мем се у тим стварима. То је само познато, да је Прохаска при свакој посети питао: „докле смо, молим, дошли с јабуком?“ — „Ту је већ да буде готово“, одговорио би му адвокат. — „Шта коштало да коштало, ал' јој бар, господине докторе, направите ваљан рачун.“

Па није ни чудо, што је добри Прохаска сусеци својој зла желео. Као удовац без деце са лепим поседом могао би лепо у миру и задовољству живети, да му није завидљива судбина баш Врхабову за сусетку изабрала. Та му баш загорчава живот. Са три стране је његово добро њеним опкољено; али то није искрен загрљај два суседа, већ као кад грабљивац с раширеним рукама жртви својој на сусрет иде. Граница њихових добара није мртва црта, већ на свакој је тачци њеној жесток нападај: сваки крај оштар зуб, који је загризао у суседово месо; свака се међа упила у њих као пијавица а и диреци на међи изгледају сумњиво. Чинило се, да су сваке године све више сужавали његов посед. Па и сама кућа сусеткина са лепом гостијоном као да се својевољно према Прохаскиној кући још више протегла. Чинило се, као да са својих неколико прозора намигује амо, да се онај прозорчић горе чисто руга и да је врежа од тикава баш у пркос прешла преко плота.

Не знам управо, ко је био вук, ко јагње; ако на послетку није и једна и друга странка вук, толико ми је само познато, да су неки у биро-у некако с подсмехом слушали, како Прохаска описује целу ситуацију. Нису ни онда престали смешити се, кад је Прохаска тврдо уверавао, да ће га немирна сусетка дотле дотерати, да прода своје добро, па да оде камогод у Русију или Америку. Већ је сит, вели, тог тужакања; та жена није чиста и она носи на души својој прерану смрт свог мужа, даље вели, да би о њој могао таквих ствари приповедати, да би се кожа човеку најезила.

Међу тим је парница ишла за парницом. Не давно је баш балван, који је за један педаљ прешао на земљиште Прохаскино, на заповест судску опет постављен даље од тог земљишта а заступник Прохаскин већ је био готов с новом жалбом са нарушена поседа, јер су на огради две летве силом биле отргнуте. И ту заступник започе species facti као и обично тим, што на сред табака направи тачку и рече: „Ту дакле стоји јабука —“

„Не; ту је стајала,“ поправи га Матија Прохаска, као што је то већ два пут три пут пре учинио.

Овде морам приметити, да несрећна јабука није ни доживела крај распри. Једне бурне ноћи нестало је са лица земљина, јер је гром у њу ударио, те ју сву спалио. На то није имало никаква уплива на ток

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

расправе. Она је мирно и даље одмереним кораком ишла и преко саме лешине јабукине. За њу је јабука још и даље постојала, онако исто зелена и у цвету, као и пре што је била — *quod non est in actis, non est in mundo*.

После неколико дана, кад је тужба због открхавних летава подигнута, ево вам Прохаске опет у писарну.

„Тужба је већ поднесена,“ рече му заступник. „Јесте ли се постарали, да остане онако како стоји сад?“

„Обе летве стоје онако, као што су открхане.“

„Добро. Нужно је, знате, да комисија добије верну слику о нарушеном поседу.“

„Али ту има неке закачаљке, господине докторе.“

„Какве закачаљке?“

„Кроз ту деру, где нема две летве, пролази њена живина у моју башту, те ми велику штету прави. Моја покојна је радо држала живину, а и ја сам радо гледам жуте гушчиће и шарене пилиће, кад их паметна квочка води — али Врхабова прелази сваку меру. Њено двориште је прави кокошињак. Ту вам све гамижу пилићи, ћурићи, гуске, патке и шта вам ја тамо знам. И она све то не држи не знам зашто, већ, бога ми, само за то, да ме од рана јутра до вечери једе својим кукурикањем, какотањем и гакањем. Па да је то све, него прелећу у моју башту, те ми све ишчепркаше. И пре нисам могао доста да се навичем и навијам, а сад, од како нема оне две летве, баш се одомаћиле у мојој башти. Шетају се по њој, као да су код своје газдарице. Али ћу их ја једаред растерати, како се не надају. Купићу знате, двоцевку па што прође кроз ограду, све ћу поубијати, ма ту био и њен најлепши ћуран.“

„Тим се не би хаснили. Ја ћу вас нешто друго научити. Узмите неколико комада њене живине у име отштете. То вам закон у том случају дозвољава.“

Кроз неколико дана ево Прохаске опет у писарну, али сав запурен.

„Но, јесте ли ухватили штогод?“ упита га доктор.

„Богме ухватио.“

„Па шта је било онда?“

„Ево то.“ Прохаска скине косу са чела а под њом се показа неколико модрих чворуга.

„Шта, тукли сте се?“

„Те још како! Дошла преко са слугом и слушкињом. Назвала ме и лоповом и пуштахијом и како ја не знам још. Отела ми живину, а кад сам за њом у башту пошао, зграбила је једну од оних открхавних летава, те ме ударила по глави. На то ја зграбим другу летву и зацело би их једно другом о главу искрхали, да не дођоше суседи, те нас развадише.“

„А чекај само; научићемо ми њу већ памети.“

Приповедајте ми још једном целу ствар. Одмах сутра ћемо је ради увреде части пријавити. Ви ћете сад одмах у котарски суд; ја ћу вас научити, како се имате владати. И сам бих с вама ишао, али ти силни послови баш ми не допуштају.“

После тога не дође Прохаска дуго у писарну, да је то свима упало у очи. Прође једна недеља, прође две, три, али од Прохаске ни трага ни гласа. За то је време дуго очекивана ствар била готова: распра због јабуке свршила се у корист Матије Прохаске.

Кад се после неког времена Прохаска опет у писарници појавио, севне адвокат очима и чисто с поносом повиче:

„Добили смо, мој пријашко, добили!“

Но како се адвокат изненадио, кад је у оку Прохаскину само у први мах радост спазио а после му на лицу неку збуњеност приметио. Прохаска још никад није изгледао такав.

„Што сте ви тако нешто нерасположени? Шта се то морало догодити? Да се није у суду што зло десило?“

„Није.“

„Но, па шта је онда? Глејте само ово дивно решење! Врхабова је морала и бледити и црвенити, кад је то решење читала. Погледајте само, каква је то свота, коју вам мора платити.“

„Сад је већ касно“, рече Прохаска чисто муцајући.

„Касно! За што касно?“ упита адвокат зачуђено.

„Јер смо ми већ пола своји.“

„Ви — и Врхабова?“

„Јуче смо први пут навештени.“

„Та није могуће? Ви да узмете Врхабову? Тако вам бога, причајте ми, како се то десило?“

„Десило, десило. Чудна та прича почиње са оним кораком, који сам први пут у котарском суду са увреде части учинио. Кад смо прозвани, да уђемо у писарну, седео је господин судица за столом леђима нама окренут и писао је нешто. Сигурно га и познајете, господине докторе?“

„Виђао сам га неколико пута. То вам је један од оне старе господе судица, који би и себи и странкама велико добро учинили, кад би се склонили у мировину.“

„Заиста, стар је то већ господин. Сав је бео, као овца, али је још онако крепак. Седео је дакле за столом, леђима нама окренут, и писао.“

За другим је столом седео писар с пером у руци, и стављао у ред списе, који су пред њим били. Неко време смо тако ћутали и чекали. Онда ће почети Врхабова; отворила је сва уста. Али није ни мени мајка језик испрепредала. За свог века није чула толико горке истине, као што сам јој ја за оно кратко време изговорио. Све сам јој казао, што ми на срцу

тешко било. Очитао сам јој читаву буквицу грехова, а сваку увреду сам јој дупло вратио. Викала је, плакала, и лупала ногама — једном речи, такву смо вику дигли, да су господа адјункти из других соба поотварали врата, да виде шта је, и да се онај писар сав упрепастио. Али господин судија је само климао главом, смешио се и писао даље. Тек, кад ми је мало лакше било, кад је и Врхкабова од силног дерања већ промукла, онда метне перо за ухо, узме мало бурмута па се окрене к нама: „по дакле, јесте ли све казали, што сте имали? упита нас. „Сад држим, да би најбоље било, да се рукујете и да онда мирно идете кући. А још лепше би било, да од сад у миру живите, као прави и ваљани суседи, те да нас више не узнемирујете са тим гадним стварима. То силно препирање и грђење нит вам служи на част нит на добро.“

„Тако је то код старе господе,“ рече адвокат чисто опором. „Они радо мењају судачку столицу са предикаоном. Па како се свршила ствар? Јесте се држали његове поуке?“

„Шта смо знали радити?“ рече Прохаска са нешто промењеним гласом. „Господин судија нам то тако на срце мењао и то тако у шали, да најпоследније смо знали, шта да радимо, те онако смешећи се пружимо једно другом руке.“

„Тако! Лепо сте урадили!“ повиче адвокат љутито те поче тамо амо по соби да хода. „Јел то мој савет? Шта онда управо тражите? На што вам онда тужбе? — На што толики трошак? — Да, зацело, заборавао сам, да сте сад већ своји. — Да вас није господин судија и вецчао?“

„Та, готово — онако у полак. Кад смо већ пружили једно другом руке, рече нам мало смешећи се, да треба и на другом месту тако руке да пружимо, те би тим учинили крај сваком инату и тужакању због оградe. И онако смо, вели, једно за друго као створени. После тога одемо кући, свако својим путем. Прве педеље некако био сам у Мокрину на служби и ту је господин капелан тако дивну придику држао о лепој слози међу суседима, о љубави према ближњем, при том је злаћано сунце кроз прозоре тако

величанствено обасјавало позлаћену предикаоницу, оне иконе, школску младеж и све друге у цркви, да сам се ја чисто топио од милине. Кад сам се после путањом преко поља кући упутио, те на истим усевима спазио благослов божји, кад сам видио, како мушице и друге бубице весело око мене облећу, и нехотице ми дође у главу онај лепој савет сучев. И што сам даље тако корачао, то сам све више долазио до убеђења, да бих онда најмирније живео и свима парницама краја учинио, кад бих Врхкабову узео. Лако сам увидео, да она није баш ружна, да је ваљана кућаница а поседи нам се и онако сучељавају. Тако сам дошао и до саме њене гостијоне. Ту застанем онако уморан и знојаван, те и нехотице бацим поглед на кућу, око које се зелене виноградне лозе чак до стрехе успеле; погледим у башту пуно сунцокрета и двориште пуно свакојаке живади. Тако је и код мене било, кад је моја покојна била жива. У тај мах спазим пред собом Врхкабову, где на отвореном прозору цвеће залива. Кад је тако из ненада спазио и преко воље скинем капу, а она ми онако љупко рече: „а, — добар дан, суседе! Зар не ћете на чашу пива? — И ја онако преко воље уђем унутра — и — и . . .“

„Па, што сте онда дошли к мени? Треbate ли ваљда уговор?“

„Ради уговора ћемо ми ових дана заједно доћи. Али данас имам нешто друго на срцу.“

„Но, шта је? Говорите!“

„Ми смо се већ разговарали о неким стварима у погледу нашег заједничког добра. Њезин посед — знате — граничи са поседом Маршевим. То вам је, знате, обешањак прве класе. Има ту, знате, парче земљишта, посејао ту мак, те је на њеном добру читаву стазу направио.“

Адвокат се на то насмеши, те му се лице опет разведри.

„Лакше, стриче, лакше. Морамо све по реду написати. Чекајте мало, морам мало оловку зарезати за тог несретника Мареша. Тако! Овде дакле стоји — или управо стајала је јабука а ту — ит . . .“

С чешког превао П. Падејски.

СРПСКЕ НАСЕОБИНЕ У ШТАЈАРСКОЈ

И В А Р А Ж Д И Н С К О М П О Г Р А Н И Ч Н О М Г Е Н Е Р А Л А Т У .

П Р Е Р А Д И О Д Р . П . П А Д Е Ј С К И .

(Наставак.)

Као Павле Бакић, тако су и други Срби и пре и после непрестано ратовали, било као чете за себе, било скупа са другим трупама. Особито велике услуге чинили су Срби са својим шајкама на Дунаву, а

били су смештени у Пожуну, Коморану, Рабу и др. а познати под именом Nassadisten и Tschaikisten, т. ј. Шајкаши. — Још су Срби највише као уходе употребљивани.

Поред ових ратова, што је Угарска и Аустрија против Турака водила, Турци су ипак постали господари у Угарској. Две трећине и срце Угарске било је у њиховим рукама. Почевши од Пожеге на све на северу, Мохач, Печуј, Весприн, Столни Београд, Будим, Гран и на истоку Бечкерек, Темешвар, Липа и даље северо-западно према Будиму, све је то под Турцима било. Турци су највише долазили из Босне, и онда преко Хрватске ишли или источно у Крањску, Истрију и Горицу или северно у Штајарску. Да би се тим упадајима доскочило и мало на пут стало, помишљало се још пре на то, да се на граници подигне обрмбена сила. Још Матија Корвин, који је видео, каква опасност од турске стране прети, поче лепо примати оне, који су бегали испред турског мача, те их насељаваше у згодне крајеве. Тако је под њим насељена Лика и Крбава а главно седиште обране било је у Сењу, где је и заповедник био. Већим делом беху то Срби, који су и своју веру задржали, осим ако се који покрестили. Даље је доста Срба било и по горњој Славонији чак око Копрењица, Беловара, Ђурђевца и других места; — а где је још Срем? То је све било при крају XV. и у почетку XVI. века.

Кад је видео Лајош II., краљ угарски, да не може свуд доспети, даде обрану хрватске границе свом рођаку Фердинанду (1522.). Главнија места, што је добио, била су: Сењ, Клис, Книн, Острвица и др. Исто се тако и у Крањској побрину за обрану. И овде на граници буде постављен заповедник, који се имао бринути за обрану повереног му краја.

За обрану пограничне пруге били су Срби најбољи; јер они су и онако оставили стари завичај свој, те се као крвни непријатељи Турака нису дали молити или вазда ободравати, да се против истих боре. Јунаштво њихово било је свуд познато, а и мржња на Турке; за то се побринуше заповедници, да се ти бегунци или, како их они називаху „ускоци“ (Uskoken), лепо приме и у згодне крајеве настане. Тако их сместише око Möttling-a, Sichelburg-a (Жумберак) и других места. Од њих су касније и горе од Метлинга даље на север, а на граници између Крајнске и Хрватске, *ускочке горе* прозване (Uskokken-Gebirge.)

Стално насељење Срба у пограничне крајеве предузето је највише за време Николе Јуришића. Те насеобине добијале су и својих повластица; задржали су своју вероисповест, и та им се бранила; а поред тога остали су под својим војводама. Међу тим Срби не дођоше у ове крајеве, да мирно уживају плод рада свог, већ да и даље гину и проливају крв. Само су жене и деца нешто склоњена била, а људи и момци

су непрестано мач у руци држали и чекали, кад ће да га на непријатељу опробају. Што се више Срба амо насељавало, то је и број ваљаних бораца све већи бивао, те је и *граница* бивала све јача.

Сталежи у Славонији јако се уздали у ове до-сељенике и они умолише Фердинанда, да се и на Сави, Драви и Мури подигну шајке и *Шајкаши* да се врбују. А сталежи у Штајарској препоручише 1537. краљу неког Vide Wlach-a, да му овај за његове услуге даде провизију од 100 фор. Овај Видо Влах, под којим се зацело какав Србин разуме, држи се да је много помогао, да су Штајарци у свом повратку од Осека 1537. срећно испред Турака умакли.

10. дец. 1542. буде јављено заповеднику Секељи-у да је у Копривници ухваћена ухода, која је чак из Пожеге дошла. Осим њега су, рече, још двоје отишли у Крижевце. Даље рече и то, да се у Пожези купи велика војска под Мурат бегом; а у Кнезоуце (?) стоји до 700 коњаника и много Влага (Wlahones). Међу тим су и оне уходе у Крижевцима ухваћене. Кад су их метнули на муке, издаше, да Турци намеравају да ударе на Вировитицу и да ради тога „in montibus istis“ т. ј. у горама између Крижеваца и Копривнице стоји „quidam Margetsych cum triginta Wlahonis.“ Тај Маргетић имао је за задаћу, да стане оној војсци на пут, која би, идући Вировитици у помоћ, морала туда проћи. Иван Барбић усудио се пак да оде до Топлице. Главно заповедништво било је тада у Вараждину. Заповедник, дознавши, како ствари стоје, наравно да је издао заповест, да се потраже ови у горама. Да ли је Маргетић ухваћен, те, да би био пуштен на слободу, обећао, да не ће више држати с Турцима, или је својевољно прешао на аустриску страну, не зна се; толико је познато, да је он касније посред хрватске и немачке пограничне војске важну улогу играо и да је јако уважен био. За њега један писац изрично вели, да је „Rascianus.“ Што се тиче његових момака, то се не зна, да ли су сви из дољње Славоније. Било их је скупа 320 са 12 војвода.

1555. био је исти Иван Маргетић заповедник страже у Лудбрегу између Вараждина и Копривнице, и имао је под собом око 49 момака на коњима. Код пешадије се спомиње „Radkho Pribekhen Woywoda“ са 53 момка у Тополовцу.*) Даље „Plawtz Margetitsch, Woywoda“ са 53 момка у Копривници. У Вараждину међу немачким војницима спомиње се „ein Pribekkh Rado.“

(Наставиће се.)

*) За овог Ратка држи проф. Бидерман, да ће бити идентичан са Ратком малим, који је са Петром Besedicia послат био Вировитици у помоћ (1553.).

СЛИКЕ С ПУТА.

ОД МИЛАНА САВИТА.

III. Под арњевима.

Е једаред, него ваљда сто пута сам проклео то чудовиште, што се нада мном савило те ми тако пречило скоро сваки изглед. Да је надала киша, наравно да бих то исто чудовиште толико исто пута благосиљао; али — најлепши јесењи дан, предео прекрасан и за мене још непознат, моје срце пуно мека осећања, што идем у мајку Србију, пуно најлепше наде у будућност, пуно искрене намере на својски рад, ах! ја давно нисам био тако сретан.

Па ти проклети арњевии...

Кочијаш, неко младо, разговорно Влашче, ошине коње и ми се пустимо за сад пут Неготина. Једва сам чекао, да видим правог сељака из кржаве Крајине, и за иста, први Србин, с којим сам се на путу састао, био је — Влах. За цело Влах, јер Србин не може тако изгледати. Покрила га шубара као какав пласт, од чупаве браде не видиш му лица, нит те гледи, нит се осврће на тебе.

До Неготина пут као длан, сама равница. Кад сам ушао у варош, беше у њојзи све живо, пијаца у најбољем јеку; од кућа се не види предњи део, дућан, дућан, кавана, дућан, механа, тако непрестанце, куд год сам се осврнуо, истурујући главу и врат кроз оне узане резотине на обе стране арњева, као из кошнице какве. Проклети арњевии!

Речем кочијашу да стане; хоћу мало да испружим ноге, да видим нешто од Неготина и да попијем каву. Извучем се из под арњева као јазавац, и станем пред кавану. Момче ми донесе слатко — аха, слатко! То нисам јео никад, не ћу ни сад.

Шта ме на тој вароши занима?

Пре свега успомена на највећег јунака првога устанка, на Хајдук-Вељка. Распитај се, где је стара црква. Људи ми рекоше. Нисам био далеко од ње. Станем пред њу, скинем шешир и прекрстим се с

највећим поштовањем, та с побожношћу, пред местом, где леже земни остаци тог дива у сваком погледу.

И још кад сам се пењао на брег, преко ког води друм на југ, искључавао сам главу кроз арњевске мазгале и питао кочијаша, где је влашка мала. Хоћу да видим и оно место, где је Вељко с душом својом изустио последњу али историску реч: „Држ!“

Кочијаш ми рече, како се зове планина, преко које смо се пружали; али ја сам име заборавио. Но толико знам, и запамтићу свагда, да су сунчану страну њену покрили грозни виногради, по којима је берба у најлепшем јеку била. Мени се уста наводњила, гледајући грожђе, то вино у пилулама, и топлу сам молбу слао горе: Сачувај, боже, ове планине од филоксере!

Крајинско вино! Ко те није пио и с тобом се напитао, тај не зна, какво блаженство лежи у оном свету, који се с тобом рађа а с тобом — без кајања — и нестаје. Ја га знам.

То је друго, што ме на Неготину занима. Трећег нема.

Но има га, а то сам гледао тек из далека: Мироч-планина, где је Милош певао Марку...

Седео сам као ђаво на џомби. Нада мном проклети арњевии, за мном сандучина с књигама и с креветњим хаљинама, преда мном кофер са осталом опремом, о бедрима ми виси револвер. Наслонити се нисам могао никако, јер чим коњи тргоше или кола штроцнуше а оно ме ивица од сандучине посече по ртењачи и одбије, да сам се брзо а с потмулим јауком исправио. Предњи кофер ми је пак непрестано гладио и миловао колена, да сам на њима већ добио жуљеве, као „во времја оно“, кад сам у основној школи клечао на кукурузу. Уз то ме револвер сваки час гурне у ребра, те ме тако подсети на своје опасно присуство.

Тек по кад кад је кроз узане мазгале проклети

† Мита Поповић.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

арњева дунула промаја; иначе врућина, права ома-ра. Хоћу да заспим. Јест! Глава ми се до душе клати тамо амо, али чим и остало тело хтеде да облије санак амврозиски, а оно ме од остраг гурне сандучина, као пуста и дурљива цура; ја потегнем напред, али кофер једва чека да ме бубне по коленима... ајау! Да се исправим? Ни разговора. Укочене ртењаче, згрчених ногу, седео сам као Мемнонов стуб у жаркој Африци.

— За један сат бићемо у Салашу, примети кочијаш.

— Добићеш грош, ако будемо пре, одстењем му на то и сетим се пун зависти Енглеза, који сад по вољи може ходом цртати кругове и елипсе по крову велике лађе.

Нисам већ марио ни за предео, ни за промају, ни за живот свој. Био сам у очајању, мислио нисам ништа, већ сам у неком тупом заносу очекивао, да се одрвим, скаменим... У то кола стадоше.

Једва измилим из проклетих арњева. Ох, ала сам се пружао и теглио!

Ступим с кочијашем у погодбу, да остави арњеве овде, па кад се врати, да их узме опет. Али кочијаш није хтео никако да пристане. Не сме, вели, јер кад би дознао газда, истерао би га из службе. А друго, може у Зајечару добити какву муштерију, која баш хоће арњеве. А треће, може бити и кише. — Нек те ђаво носи!

Уђем у механу. Момак ми рече, да ће ручак одмах бити готов.

— Знаш шта, рекох му, имаш ли правог крајинског вина?

— Има, господине, има. Како га не би било!

— Знам, знам; али ја бих баш правог. Не ћеш се кајати.

Момак ми намигне и нестане.

Кад је донео ручак, донесе и вино. Почнем га посматрати и густирати. Црно је; али кад подигох боцу према светлости, а оно се поче у њему рубин преливати, брате, преливати и стаклити, да већ... момак ме само гледи с победоносним осмехом.

Није се кајао а богме нисам се ни ја. Вино ми је пријало — ко зна, да л' би ми тако пријало, да нисам био под арњевима, под про... арњевима. Но доцније сам се уверио, да ми прија и без арњева.

Ручао сам као салашки Лукул. Чим попих каву, очи ми се стадоше крпити и ја задремам на четврт сата.

Кад сам изашао на улицу, да се мало прођем и да се спреим за даље мучење, спазим на улици неког риђобрадог путника, иначе вандрокаша. Одмах се упути мени и ослови ме немачки. Чуо је, вели, да сам из прека и да по свој прилици гово-

рим немачки. Њему би требало мало путна трошка; истрошио се, не може да нађе посла а по занату је пивар.

И ако су ми уста била још пуна крајинскога вина, текну ме реч „пивар“. Ах, помислим у себи, можда идем у беспивну будућност! Пред мојим се очима низаху хмељаста уживања по разним, разним местима, сетим се Тоше и нашег стола код њега, очи ми се навлаже и ја пружим последњем пивском представнику више него што је могао и сневати. Глас му је дрхтао, кад ми се захвалио, поклони се и оде — у механу, да се поткрепи, док не би нашао посла.

На послетку морадох се опет увући у своју пећину. Уз пут ме је кочијаш упозорио на многе природне лепоте, на Столове, на Дели-Јована, на Ртањ и доцније на прве огранке Старе Планине. Само што сам ја све то видео делимице — проклети арњевци пречише ми свагда сваки изглед, и ја изгубих онај потпуни утисак, који нам даје целина.

С уздисајем се повучем опет у свој Мемнонски положај.

Село Копривница — али не смем се опкладити, да се баш тако зове — беше ми последње у крајинском округу. Лежи лепо, по планини и у долини, и раштркано и збијено, како кад. Кућице у баштама, од прилике као у каквом фрушкогорском селу, само што су покривене ћерамидом — превијеним цреповима, налик на проклете арњеве.

И сад прелазим у црноречки округ.

Шта ли ме све ту чека?!

Какав је тај Зајечар?

Барометар своје представе о тој вароши морам врло спустити, да се могу у своје време бар пријатније изненадити.

Каква ли је гимназија?

Ни ту не дижем барометар високо. Долазим амо за предавача, да по могућству множим интелигенцију источно-српске омладине. Шта ли ћу тамо за тећи? Каква је колегија?

У целом Зајечару познајем само једну особу, и то још из ђаковања, др. Л. И.; али давно је, како смо се растали. Да ли изгледа још онако атлетски, као некад што је? Или је већ и он „пустио трбух“. Можда се, болан, већ и оженио! Једва чекам, да се нађем с њиме. Имам вазда поздрава за њега.

Ево ме у Трнаву. Ах, Трнавац! Село има лепу механу, пред којом седи поп и чита новине. Кочијаш заустави коње, ја заиштем чашу вина и каву, но у колима ћу све то смирити. Не ћу сићи до Зајечара па ма шта било!

Види се Тимок; с оне стране је кнежевина Бугарска.

Станемо и код механе у Вражогрицу. Ја жедан, кочијаш жедан. Седим у колима, лево ми око дрема, десно је будно. Механџија ми донесе вино и рече ми, да откујем сандук свој. И лево ми се око пробуди.

— Зар си ђумругџија? запитам га.

— То не, али да видим еспап, одговори мирно.

— Какав еспап?

— Па еспап, што носиш у варош.

И кочијаш се мој нађе ту, те радознано гледаше у сандук. Ја се досетим. Моје Влашче држи ме за трговачког агента, који показује и нуди еспап.

— Богме ја не ћу да га откујем, речем зловољно. А шта ти ту блејиш, окренем се кочијашу; зар ти нисам казао, да хоћу што пре у Зајечар! На путу не продајем ништа.

После тих строгих речи баџим механџији десет пара за вино, Влашче скочи на кола и ми се кренемо.

Било је тако пет сати и нешто више, кад смо

ушли у Зајечар. Кочијаш хтеде да се покаже, те опшине коње, да прокасају кроз главну улицу. Али — ајау! И леђа и колена — гру, буф! Зграбим кочијаша за јаку и дрекнем му у ухо, да стане, или ћу из револвера.

— Јеси л' ти при себи, рекох му за тим, та ова проклета калдрма истрешће ми и оно мало душе, што је још остало у мени! Лепо ти ногу пред ногу, па у најбољу механу, иначе је бакшиш — фуч!

Ако ни један разлог, тај га је убедио, и ми дођосмо до велике каване без икакве параде и галаме.

У авлији нас дочека млади, црномањаста кавенџија и поможе ми, да се искобељам из под арњева.

— Има ли собе? запитам га.

— Изволите само горе, рече механџија.

— Постарајте се, да ми ствари донесу, рекох и пођем на басамке.

Кад сам био већ на последњем, чух, како механџија пита кочијаша, ко сам.

— Трговачки агенат, одговори овај.

ЈОШ ЈЕДАРЕД ЗА ЗИДАЊЕ СРПСКОГ НАРОДНОГ ПОЗОРИШТА.

ОД ДРА ПАЈЕ ЈАНКОВИЋА.

Свака добра ствар, свака корисна идеја, по природи људских одношаја, има пре свота остварења неку борбу да пређе — то не можемо променути, то је тако и није друкчије. Али је не мање истинито и то, да свака добра ствар и корисна идеја нађе у здравом друштву много одушевљених заступника, а у нездравом друштву много циничких противника.

Ово пуштам напред, јер држим, да ћу онда, кад укажем на ову вековним искуством осветлану истину, разблажити многог родољуба, који се гневи, кад код нас често види жестока непријатеља оном детету, које се тек зачело, кад види опозицију према замисли, која још ни конкретна облика добила није. Утешиће се са мишљу, да то управо мора бити, а да по трипут мора бити у нас Србаља!

Иначе, при сваком замашнџијем јавном предузећу, не може ствари шкодити, кад се контрадикторно расправи, т. ј. кад се исцрпе разлози: pro et contra. Но наравно да у таквој расправи треба да се ради са чистим разлозима, са правим, стварним, истинитим разлозима, а не само са изразима деструктивне кичљивости, или свентичке надражености; јер у једној расправи није доста неком разлагању приденути име стварности и казати: ово је реално, ово

је постулат здравог разума, него треба да је у истини тако — и без тих придевака.

Дакле, пошто се противности показале у питању: да ли је стална зграда српског народног позоришта културна цел, да ли је друштвена корист? — да покушамо ту тему извести на чисто.

У овоме листу изашло је одвојено мишљење у чланку »Српско народно позориште«, где се каже: »да никако нема смисла, да се подиже зграда за српско народно позориште«, и онда на другом месту: »да ће народ тешко пригрлити најновију мисао, да се зграда диже са српским новцем, па да у њојзи играју разна немачка и мађарска комедијашка друштва, и где ће куварице да држе своје балове.«

Морам признати, да бих волео, кад би се овом питању бар толико важности давало, да се бар у оваквом тону не пише против њега, а још бих већма волео, да ако се већ мора тако писати, да се не каже, да је то »разлог разума«, и да ће доћи време и колена, које ће пред Богом и пред светом посведочити, да је тај и тај имао право! — Али, кад већ није друкчије, морам и овако бити задовољан, јер променути не могу.

Ствар од прилике овако стоји. Зграда по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBR.BS

позоришна не зида се зато, да у њој разни комедијаши играју и да куварице у њој држе балове, него се зида зато да позоришна уметност у њојзи има стална уточишта. За ово су зидали себи позоришне зграде сви народи. Позоришна уметност, по садањем развоју свом, има својих потреба, као и свака друга уметност па и наука. Данас се већ иште, да и сценерија приказа, да и сама позорница буде уметничка, то подиже значај и утисак целог приказа, како на глумце тако и на публику. То је ствар, која се не може омаћи ни једном посматрачу. Ко је видео приказе наше позоришне дружине у разним сеоским великим бирдузима, и на уређенијим позорницама, тај не може казати, да су такви прикази од једнаке уметничке вредности и на једном и на другом месту. Тешко је ову ствар са озбиљношћу детаљирати, тешко је ту имати стрпљења, јер је то нешто, што се, тако рећи, само по себи разуме.

Но хајдмо даље.

Каже се: позоришна дружина није увек у Новом Саду, дакле не треба зграда. На то велим, ако није увек, она је често овде, чешће бар него на другом месту, па где ће онда приказивати? Има ли Н. Саду друге позоришне зграде? Нема. Има ли изгледа, да ће је ко други осим Срба назидати? Нема.

Па онда, ако није позоришна дружина увек у Н. Саду, ту је стално управа друштва за српско народно позориште, ту је седиште томе друштву, ту су му чиновници, ту је фонд, ту је библиотеке и рукописи, ту је гардероба, ту су сви остали позорнички реквизити. Хоћемо ли све то бацити на сокак, кад се буде ова привремена зграда порушила?

Има још нешто, што не треба из вида изгубити. Често се деси, да се у Н. Саду приреди каква општа српска културна свечаност. У скорој прошлости смо имали неколико таквих. Приликом Бранкове свечаности велики део те свечаности обавио се овде. Била је овде изложба женских ручних радова, био је јубилеј књижевника дра Суботића, била је 25-годишњица позоришна. Све те свечаности одржавале се у данашњој привременој позоришној згради, и показало се, да је та привремена зграда тескобна и незгодна. Шта ће бити, кад се и та зграда поруши? Хоћемо ли онда наше госте при културним свечаностима на лиману или у врбаку дочекивати?

Па онда наше беседе, сѐла, прикази певач-

ког друштва — све се то може рећи, да су народне забаве, јер у њима учествује често више страних, него Новосађана — где ћемо те забаве одржавати? Да ли и од сад и увек треба да се то држи у тесним и скупим просторијама овдашњих гостионица, и да ли се на боље што не сме ни помислити?

Нек је доста о овоме, да не би било жестице.

Каже се с друге стране, да и кад би била позоришна зграда нешто корисно, — што није, — само би онда могли приступити зидању, кад би друштво за српско народно позориште имало »седам кула гроша и дуката, па већ не зна шта да ради с новци.«

То ће другим речима рећи: зграда је таква луксус, да међу потребама нашег друштва долази на последње место.

Јер да друштво за српско народно позориште из свога маленога фонда зида зграду, на то заиста није нико помишљао, него се помишљало, да народ српски прилозима назидати зграду

Дакле је зграда луксус, и то последњи луксус, и зато је наше оскудно друштво не може назидати.

Пре свега опомињем на оно, што је у пређашњем чланку мом о овом питању изложено, за доказ томе, да наше друштво може, ако хоће, а штети ће, ако осећа и увиђа потребу, да усаврши позоришну уметност.

Двоје држим да није нужно доказивати: прво, да је позоришна уметност културна потреба у образованих народа; друго, да позоришна зграда и удешена позорница знатно припомаже успеху позоришне уметности, дакле да тој културној цели служи.

Сад је само питање: на које место долази таква културна потреба, међу осталим друштвеним потребама нашега народа, да ли иде напред или остаје са свим натраг?

Наш народ, особито пак грађански слој нашега народа, има много потреба, бар се држи, да су потребе, на које врло много троши. Кад би неко покушао да испита, колико се код нас потроши на свадбе, части, свечарства, имендане, рођендане, јаузове, соареове, *thé d'ap-sant-e*, пикнике, балове, венчиће, колико на цигаре, дуване, пиво, вино, каву, ракију, теј, киселу воду, колико на разне спортове, лов, јахање, кучирање, бициклирање, билијаре, карте, куглање, лутрију и т. д. (могао бих ређати до зоре) — то би заиста прилична сумица би-

ла. Добро, то су све потребе, некоје праве, некоје уображене, некоје корисне или бар забавне, друге некорисне и штетне, — али држим, да нико не би могао тврдити — и остати жив — да су све те потребе и прече и племенитије и корисније, него потреба за позоришну уметност, и да се наше друштво тек онда може латити зидања народног позоришта, кад је све ове и овакве потребе потпуно и богато подмирило.

Ето, о томе је реч!

Па кад наше друштво на такве »noble« и »ignoble« пасије троши стотине хиљада, онда треба и мора се старати и о племенитим потребама друштва, — ако не ће само да утоне! — Није дакле овде о томе реч, да не би било и других корисних ствари, које би наше друштво требало да створи, и није о томе реч, да се откине од оних института, који су корисни, него је реч о томе, да се сувишци мање корисних и мање племенитих забава и пасија употребе у корист заиста племените позоришне уметности.

Па онда при сваком новом потхвату рећи: »има и других кориснијих ствари!« то значи заустављати напредак, угушити у зачетку корисну ствар, и то по форми само за љубав неким другим стварима, које нису ни зачете, и бог зна, кад ће се зачети, — што у самој ствари само иде у прилог демону застоја и деградације, — и ником више!

У чланку под насловом »Српско народно

позориште« има много ствари, које не стоје, но ја остављам то другима, да исправе, јер се нисам рад упуштати у некорисну полемику. Наиме нека кажу интересовани кругови, је ли српско народно позориште просто путничко друштво, и шта је са фондовима: омладинским, Текелијина и Бранкова споменика. То у моју тему не спада. Само толико спада у моју тему, да нагласим, да није размишљено, није умесно и није допуштено подметати неком подужећу, које још није ни постало, да ће са јавним новцем, што му се буде поверио, несавесно руковати.

А то излази из неких пасуса чланка, о којем је реч. Јер кад се каже: народ не ће дати прилога, што се не зна, шта је са овим и са оним прилозима, — то значи: прилози ће се несавесно руковати па ће их нестати, као што су нестали и неки други.

Ако неко мисли, да позоришна зграда нема ни за кога никакве користи, осим комедијаша и куварица, — још нема зато права против тог подужећа тако писати, као да српски народ не може већа несрећа постићи, него кад би се у Н. Саду стална позоришна зграда назидала!

Боље би било старати се о средствима и начинима, да се сваком културном потхвату осигура успех, него заустављати и оно, што се од себе напред кренуло!

Међутим о средствима и начинима, са дозволом славнога уредништва, бићу слободан још једном приликом узети реч.

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ. Написао *Јован Живановић*. Издање књижаре и штампарије браће М. Поповића у Новом Саду 1888.

Ја сам увек мислио, за што после Вука, Даничића и Бранка, после таквих савршених учитеља да се грешу у језику?

Ј. Живановић. О срп. јез. чл. 57.

Ми се свагда хвалимо и поносимо својим напретком у науци о српском језику, дивимо се необичну духу Вука и Даничића, (можда и не познајући их колико треба) али која нам је корист од тога, кад им ријечи не слушамо, кад њиховијех дијела не учимо, кад њихову науку не примјењујемо на свагдању књижевну потребу. Са тога смо дочекали, да су веома ријетке птице у нас људи, који чисто српски пишу

и који у опће и познају свој језик, него нам туђинштина сјела на груди као каква мора па нас дави, а ми смо немоћни да јој се противимо. Узрок тому је слабо марење за народност или незнање, како треба да се мари за народност а од тога долази непроучавање народнога језика и народнијех особина. (А лијепо вели пословица: „незнано — непитано, знано — вољено!“) Не само по политичној свијести, и по томе мјери образован свијет моралну снагу једнога народа и његову жилавост у животној борби. Шта више политична свијест је само онда природна, истинита и постојана, ако је резултат просвјетнијех прилика. Нас кад би когод оцјењивао по томе, морао би рећи, да немамо те снаге и жилавости, једном ријечју да немамо праве народне свијести. Има-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

мо Вука, Даничића, Јагића, Новаковића, Бошковића, који написаше монументална дјела, чувена и слављена у Јевропи, али се поред тога гријеша и у најглавнијим стварима у језику и против најситнијих правила граматичких.

У оваким приликама морамо одати хвалу нашим филолозима Бошковићу, Живановићу и Маретићу, што су прегли, да истријебе драчу и зубачу из нашега књижевнога језика, али уједно морамо и зажалити на злу судбину, што нам је те искусне и учене вртаре у нашем говорном врту осудила на таки ситничарски посао, — да нам плијеву.

Овијех дана угледа свијета књига г проф. Ј. Живановића са натписом „О српском језику, написао Ј. Ж.“ Садржина јој је ово: I. Бранич српскога језика. II. Особине ресавскога или косовопољскога дијалекта. III. Српски језик у околини призренској, пећској, моравској и дибарској. IV. Језик у Гундулићеву „Осману“. (I. III. и IV. прештампао из „Стражилова“, II. из програма карловачке гимназије за 188½ год.) На крају је регистар за „бранич.“

Кад је већ дошло дотле, да бранимо језик од домаћих хајдука, који га немилице тлаче, онда морам рећи, да је „бранич“ и по својој лијепој намјери и по стручној изради сваке хвале вриједан. Само по досадашњој срећи Бошковића „Науке о језику“ (I. књ. списа му) сумњам, да ће имати утјецаја на наше писце. Свугдје у свијету филолози предњаче у језику испитујући га и одређујући му правила а књижевници треба то да приме и тако да пишу. Ово се тиче већином прознијех писаца. „Пјесник не само не треба да гријеша против својега језика, него ваља да стоји на такој висини својега језика, да сам ствара ријечи, које би одговарале свијем правилима његова језика“ (Живановић, о срп. јез. чл. 42.). Но у нас се и најбољи листови и писци не обазире на Бошковићеве поправке или тек веома мален број. То се зове глухим ушима говорити.

У „Браничу“ је г. Живановић многу туђицу (понајвише руско-словенску и њемачку) одагнао из нашега језика и казао, како треба што чисто српски рећи. Поправио је многе гријешке у писању, у извођењу облика, у мијешању јужнога и источнога говора, у тумачењу облика, исправио је гријешења против гласовнијех закона, додирнуо је многа синтактичка питања и особиту пажњу је обратио сложенијем ријечима у српском језику (чл. 1. 2. 32. 61. 66. 68. 71. 102.). Тек је г. Ж. потпуно растумачио, како се образују и шта значе сложене именице, те сваки, који ово добро проучи, може и сам правити сложене и одредити, да ли је која сложеница добро састављена. Сваки потоњи граматичар мораће узети у помоћ ова тумачења г. Живановића.

Као што Нијемци у оиће веома утјечу на просвјету и књижевност словенских народа, тако се тај утјецај види (на жалост доста јасно) и на нама Србима у друштву, књижевности и језику. Њемачки језик има много сложенијех именица, које се у нас од ријечи до ријечи преводе те тако постају наказе. Гдје нам је потребно, начинићемо и у српском језику сложену ријеч, али по духу српскога језика. Но српски језик није ослабјео још као њемачки; он може често аналитичким обликом да искаже, што њемачки мора синтетичким. У таком једру и непокварену језику, као што је наш, не служе сложене тако велику службу, као у њемачком. А то баш и наводи често незналице на гријех.

Ови закони о сложенијем ријечима никад нијесу дошли у бољи час него данас. Сваки дан улазе у наш народ са запада све више непознатијех појмова. Изгледа, да је та навала помутила и саму бистру свијест језичну у нашега народа, јер он не могаше да створи назива ни ствари од тако огромна замашаја, као што су жељезници а камо ли ће моћи многијем другијем, које никад и не види или не разумије. Ту већ мора помоћи искусна рука филологова, ако нијесмо ради, да нам језик огрезне у туђинштини. Што је негда стварао чист, непомућен језичан дух нашега народа несвјесно, али по природнијем законима, то чине данас филолози и знаоци језика свјесно, али ходећи по онијем старијем утрвенијем путевима, које им сам језик показује. Сви остали морају се у том послу њима покоравати и прихваћати оно, што они пронађу, јер само тако ћемо имати чист, оплемењен и на здраву народну стаблу прицијепљен књижеван језик.

Тумачења „браничева“ одликују се лакоћом и разговјетношћу (често су и сувише опширна и развучена). Велико уздање буди у човјеку упућивање на стари словенски језик, који нам је најбољи вођ у свијем замршенијем питањима.

На II. и III. мјесту говори г. Ж. о срп. дијалектима на Косову пољу, у Маћедонији и Албанији, испитав их на основу народнијех пјесама, које је покупио Вук, Милићевић, Јастребов и Милојевић по тијем крајевима. Док не заиде који српски научењак по онијем крајевима и не испита тачно све особине тијех дијалеката (као што је н. пр. Будмани испитао дубровачки у Раду 65.) могу нам ове расправе г. Ж. дати у главнијем цртама слику говора, којим говоре наша браћа у турској царевини. Да је проучавање народнијех дијалекта веома корисна ствар то је већ познато. У сваком крају, шта више у сваком селу налази се по која ријеч или нов обрт или дајбуди необична фраза, којом може књижеван језик да се окористи.

Но имају ови чланци још једну врло лијепу страну, коју г. Ж. по заслуги истиче. Изгледа, као да ће се и наша браћа онијех крајева скоро ослободити петвековнога ропства. Туђинци муте ондје и хоте, да приведу наше стадо у туђ обор. Прије него што дође до подјеле онијех земаља, треба да се зна, ко су оно, чије ли су крви и кољена. Обичаји а у првом реду језик каже нам, да су оно Срби. То треба да зна сваки Србин а то треба да продре и у науку и у дипломатију, да не би Бугарима припала она земља, по којој су ходили најславнији људи наше повјеснице и јунаци наших народнијех пјесама.

При крају П. своје расправе додирује г. Ж. питање, којим дијалектом треба да пишу наши књижевници, да ли јужнијем или источнијем. Г. Ж. хоће, да се јужни говор прими за књижеван језик и то с тога, што је „јужни дијалекат постао укрштајем источнога и западнога дијалекта, и кад га испоредимо са ст. словенским језиком, видимо, да је најсавршенији дијалекат српски, да је најудеснији за разумијевање другим Словенима, кад узмемо на око, да је, што имамо у књижевности најљепше и најваљаније, њиме написано, кад узмемо на око, да се њиме служи југославенска академија са Хрватском, Црна Гора, Дубровник, Далмација, Босна, Херцеговина а тек с друге стране учено друштво српско и Матица Српска источним дијалектом.“ Ово су разлози, са којих г. Ж. прима јужни говор, али ипак пише у новије вријеме источнијем.

У нас се о овом питању у оће веома мало мисли, али ја судим, да је оно од огромне вриједности за развитак књижевности и књижевнога језика. Кад смо већ политично раскомадани на шест дијелова, треба барем да нам књижевност буде идеална заједничка отаџбина и да се то јединство огледа и у заједничком руху и једном облику књижевнога језика.

Књижевни језик треба да се подиже на најсавршенијем дијалекту народном. Уз развитак књижевности и пјесништва, било оно усмено или писмено, иде свагда и развитак језика. Мисао и ријечи, које ју исказују, тако су тијесно скопчани једно за друго, да другојачије не може ни бити. Узвишене, велике мисли траже себи свагда и достојно рухо. То је књижевна повјесница довољно показала. Већина наших народнијех пјесама, дике и поноса нашега, покупљена је по југозападнијем крајевима српских земаља. Можемо већ а priori судити, да јужни говор мора бити савршенији, потпунији, племенитији и вежнији. Мени се увијек чини, кад читам Љубишићне приповијетке, као да гледам оне једре стијене херцеговачке и оне бркате јунаке.

И наука о језику нам говори, да јужни говор примимо. То је најмлађи изданак, што га је животна

енерџија српскога језика истјерала (почиње у споменицима истом између XIV. и XV. вијека). Као што је штокавско акцентовање захватило са југоистока па се ширило према сјеверозападу те је до данас, као млађе, ода свуда потиснуло старије чакавско и сабило га на обале и острва јадранскога мора, тако би за јамачно и овај покрет на међи између источнога и западнога говора временом као снажнији млађи и једрији а ослањајући се на цвјетање народнога пјесништва, наткрилио остале дијалекте, да није повјесница одредила, да се новији књижевни живот покрене баш код нас, који говоримо источнијем говором. К тому је просвјетни и књижевни покрет у краљевини српској необично превагнуо на страну источном дијалекту. Али књижевност се не смије испријечити развијању језика народнога, кад је он сам већ показао, камо тежи. Требало би да књижевност још потпомогне ту нову струју у језику.

Вук и Даничић су свагда писали јужнијем говором. Ако би и узели, да је Вук писао за то, што му је тај говор омиљео од дјетињства, али Даничић је био Новосађанин па ипак је већ од почетка својега књижевнога рада свјесно почео писати јужнијем говором и остао му је вјеран до гроба. Даничић, који је о сваком својем слову знао дати рачуна, јамачно је имао велик разлог, што је тако чинио. Даничић је у том послу таки авторитет, да и то може бити један разлог, зашто да пишемо у књижевности јужнијем говором.

За то мислим, да би требало да сви наши књижевници пишу барем научне списе и чланке и све ствари, које су намијењене образовану свијету, дакле све оно, што је „пар екселанс“ народна књижевност (Nationalliteratur) јужнијем дијалектом и само оно, што је намијењено просту народу (н. пр. политичке новине, популарни списи) да се пише источнијем. Кад су могли Хрвати напустити свој покрајински народни говор и узети наш језик за књижевни, зашто не би могли ми учинити тако малу жртву те се изједначили с њима и у књижевности, кад смо и онако један народ. —

На четвртм мјесту ове лијепе књиге расправља г. Ж. о „Језику у Гундулићеву Осману“. (На част бесмртном песнику о његову тристагодишњем прослављању.) Да је ова тема савршена и исцрпена, не треба ни да кажем, кад се зна, да је од г. Ж. Само ми се намеће мисао и не могу отријети а да је не искажем, да је овај посао доста мален за знање г. Живановића. Но хвала му и на том. Нека само овај чланак поможе разумијевању а по том достојну цијењењу великога пјесника па је своју задаћу испунио.

Књига г. Живановића се својом вриједношћу

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

сама препоручује, само би могли метнути на срце свијема онијем, које је Усуд одредио (да ли на срећу наше књижевности?) да се пером хране и који можда не хотећи постају хајдуцима својега језика, да ову књигу проуче и да по њој пишу.

Једино зло је у овој књизи, што има ужасно много штампарских гријешака. То истина није рижка болест у наших књига, али нигдје не води у

поводу та болест толика зла као у књигама филолошкога садржаја. Ја сам тек овлаш бројећи набројио до преко 200. Па још ни по јада, гдје је једно писмо поремећено, али зло је, што у старом словенском тексту и у тумачењима има таквих гријешака, које са свијем кваре смисао и не дају разумјети. Да је жив наш неумрли Даничић, шта би он рекао на ово?

Т. Радов О.

К О В Ч Е Ж И Њ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Са пријатељске стране добисмо књигу „*Потоњи Абен-серасе*“, по Шатобријану пијевао *Кв. Никола*. Цетиње, 1888., у књ. црн. државној штампарији. — Груди сваког Србина морају се поносити и радосно надимати, кад види, како јуначки Господар Црне Горе употребљава своју доколицу. Разуме се по себи, да при том није довољна само добра воља, ту мора у срцу ваада тињати и богодани жар, који у извесним тренуцима себи одушке тражи и нађе. Што је у овој мах Књаз-песник изабрао да прпева баш тај спев францускога песника, даје се са песничке психологије лако протумачити. Праву песничку нарав свагда привлачи и свагда ће привлачити тајанствени и китњаст свет романтике, јер у њему налази допуну својим сновима и својим замислима. И као год што се песник у појави и животу у многим и многим разликује од свакидашњег човека, тако је исто и природно, да му унутрашњи живот и појаве у њему са свим друкче морају бити. А куд се зна песник у заносљивим тренуцима скрити и склонити, ако не баш у онај свет, који није за сваког, и у ком се он у чаробном друштву тако добро осећа! Па за што не би онда и остварио своје снове и замисли? Та његовој је души то не само мелем већ и потреба, а осталом, поле сродном, свету красна посласлица. Тако разумемо и ово најновије песничко дело Књаза Николе. — У њему се описују судбе потомака гренадских калифа, и великог шпанског јунака Сиде. Абен-Амет, унук Боабдилов, долази из Африке у Шпанију, да целива гробове својих дедова и да свети смрт једног претка свог, ког је Сид при освајању града бацио у пламен. У Гренади наиђе на красну девојче Бланку и из међу њих двоје развије се песничка, идеална љубав. Родитељ Бланкин, шпански великаш, не крати младом Арапу долазак у свој двор и пушта их, да се при месечини шетају по баштама и по Алхамбри, знајући, да су им образ и равна вера најбољи чувар. Абен-Амет долази сваке године у Шпанију, да види своје чедо, прекрасну Бланку. Ево га сад и по трећи пут, али у двору нема старог оца, ту је Бланкин брат и неки заробљени француски племић. Брат не трпи одношај из међу Арапина и сестре своје, и кад дође до разјашњења, чује Абен-Амет, да је Бланка унука баш оног Сиде, над чијим се потомцима хоће да свети. Да како да освета отпада, али не

може бити ни свезе међу њима. Он им се каже и врати се у Африку, да сврши своје дане. — То је кратак, сухопаран нацрт садржаја тога спева, који ни валик не одаје нежну појезију и слатку романтику у њему. Није уобичајено, да се критика упушта у даље разматрање дела, какво је пред нама; али нам и нехотице лебди мисао пред очима, е је Књаз-песник можда изабрао тај предмет са сродног момента у њему: у *песничко* је рухо одевена судба потомака *владара* и *јунака* а Књаз Никола је и *владар*, и *јунак*, и *песник*.

— Има већ више година, како се Французи почели јако да ближе осталим народима, особито Немцима, за које нису хтели ништа да знају. Но сад је у Француској у многим заводима уведен немачки језик као облитан а од новијег доба показује се и у књижевности озбиљно изучавање и приказивање немачког језика и немачких прилика. Тако излази од почетка ове године у Паризу „*Le moyen age*“. *Bulletin mensuel d'histoire et de philologie*. Direction: M. M. A. Marignan, G. Platon, M. Wilmotte. Сарадници су Французи, Немци, Талијани а у часопису се говори о француској, немачкој и талијанској науци и књижевности. Друге су новине *Revue de l'enseignement des langues vivantes*. Ту се ради дакле на свима живим језицима, а то хоће да каже, да поједини чланци у том часопису излазе на језику, на ком их је писао писац.

— Не би човек мислио, до чега гдекоји долазе у претераној жудњи за тумачењем старијих списа. Тако је неки Кирхенбауер у Омирову спеву Одисији видео описивање пута око Африке. Сад се нашао неки Солтау, који у том епу, у Илијади и у скасци о Арганаугама хоће да види опет нешто са свим друго. Он држи, да су ту спојена два догађаја, које дели и место и време. Први се догађај дешава на јужноиндијском океану до земаља јужног пола и то у добу од седам хиљада до три хиљаде година пре Христа; други се догађај дешава од источног дела средоземног мора до канарских острва а бива у добу од три хиљаде до половине друге хиљаде година пре Христа. Писац долази до тог успеха на основу истраживања другог сродно-умног писца, који доказује, да се грчки језик развио из скитског; како је пак келтски језик такође скитски, то је ирски језик најспособнији, да протумачи Омира. Писац долази још до закључка, да је Еумеј основао астрономску стацију на Гомери.

САДРЖАЈ: † Мита Поповић. — Одзив на Очајницу Драгутина Илијћа. Од Љубинка. — Четрдесетпрви. Приповетка из варошког живота. Написао Милан Савић. — Јабука. Приповетка из чешког живота. Написао Св. Чех. С чешког прево П. Падејски. — Српске насеобине у Штајарској и варадинском пограничном генералату. (Наставак) — Слике с пута. III. Под арњевима. — Још једаред за зидање српског народног поворшта. Од дра Паје Јанковића. — Књижевност. О српском језику. Написао Јован Живановић. Оценио Т. Радов О. — Ковчежић. Књижевне белешке.